

Հավելված N1
ՀՀ կառավարության 2021 թվականի
հունվարի 14-ի N 48-Լ որոշման

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ԲՆԱԳԱՎԱՌԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ
(ՄԻՆՉԵՎ 2040 ԹՎԱԿԱՆԸ)

ԵՐԵՎԱՆ 2020

ԲՈՎԱԼՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ԲՆԱԳԱՎԱՌԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԼԱԿԱՆԸ	3
II. ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ԲՆԱԳԱՎԱՌԻ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՅՆԱՐՅԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	4
III. ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԻՎ ԱՐՏԱԴՐՈՂ ՀՁՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ	6
IV. ԲԱՐՁՐԱՎՈՒՄ ԷԼԵԿՏՐԱՀԱՂՈՐԴՄԱՆ ՑԱՆՑԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ	10
V. ԲՎՇԽՄԱՆ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՑԱՆՑԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ	13
VI. ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ՇՈՒԿՎ	14
VII. ՏՎՐԱԾՎՇՐՁԱՆԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ	15
VIII. ՁԵՐՄԱՍՏԱՍԿԱՎԱՐՈՒՄ	20
IX. ԳԱՉԱՍՏԱՍԿԱՎԱՐՈՒՄ	21
X. ԷՆԵՐԳԱՆԱՅՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	22
XI. ԹՎԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿՎ	24
XII. ԳԻՏԵԼԻՔԱՐՅԵՆՔ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿՎ	25
XIII. ՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ	26
ԱՄՓՈՓՈՒՄ	28

I. ԷԼԵԿՏՐՈՆԻԿԱԿԱՆ
ԲԵՆԳՈՒՄԻՆԱԿԱՆ
ՉԱՐՈՒՄԻՆԱԿԱՆ
ՎԵՐՄԵՆՈՒՄԻՆԱԿԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՏԵՍԼԱՎԿԱՆ

- Վզատ, մրցակցային և ոչ խտրական,
- Երաժշտական և դիվերսիֆիկացված, էներգետիկ անկախության բարձր մակարդակով,
- Մաքուր և էներգախնայող՝ կայուն զարգացող,
- Տարածաշրջանային նշանակության,
- Հուսալի և անվստահ,
- Թվայնացված և ինովացիոն, գիտելիքահեռ, բարձր տեխնոլոգիասար,
- Կանխատեսելի և թափանցիկ,
- Հասանելի և արդարացի բոլորի, բավարար չափով մասշտիբ խոցելի խավի, ինչպես նաև գրավիչ ներդրողների համար՝

ահա այսպիսիներն է էներգետիկայի բնագավառի զարգացման Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սեսիաները:

Մյուս սեսիաներն է ընկած լինելու էներգետիկայի բնագավառին առնչվող բոլոր որոշումների կայացման, հարևան երկրների հետ էներգետիկայի բնագավառին առնչվող հարաբերությունների կառուցման, ավելի զլոբալ էներգետիկ շուկաներին ինտեգրման և հիմնական գործընկերների հետ հարաբերությունների հետագա զարգացման հիմքում:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն էներգետիկայի բնագավառում իրականացնելու է սոցիալական, բնապահպանական և ճնշման հավասարակշռված քաղաքականություն, առավելագույնս ներգրավելով բոլոր շահառուներին սույն ռազմավարության նպատակներին հասնելու համար:

Սույն ռազմավարությունը հիմք է հանդիսացել էներգետիկայի բնագավառի զարգացման ռազմավարական ծրագրի իրականացումն ապահովող ծրագիր-ժամանակացույցի մշակման համար, որում մինչև 2040 թվական ժամանակահատվածի համար սահմանվել են սույն ռազմավարության իրագործումն ապահովող առանձին ֆիրմային ցուցանիշներ և գործողությունների ցանկ (Հավելված):

II. ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ
ԲՆԱԳԱՎԱՍՈՒ ՁՎՐԳՎՅՄՎՆ
ՀԻՄՆԱԿՎՆ
ՍՈՍՑՆԱԿ-
ՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

1. ՎԵՐԱԿԱՎԵՐՆԵՎՈՂ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ՆԵՐՈՒԺԻ
ՎՈՎԿԵԼԱԳՈՒՅՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ

Վերականգնվող էներգետիկայի ներուժի առավելագույն օգտագործումը, հաշվի առնելով դրանց՝ նվազագույն ծախսումներով էլեկտրատեղակայի արտադրական հզորությունների զարգացման պլանի մաս կազմելու հանգամանքը, հանդիսանում է էներգետիկայի բնագավառի զարգացման հիմնական առաջնահերթություններից մեկը: Արևային կայանների կառուցումը, նկատի ունենալով առկա տեղական ռեսուրսները և այս տեխնոլոգիայի զարգացման միտումները ողջ աշխարհում, կլիմայի գերակա մնացած տեսակների նկատմամբ՝ հաշվի առնելով համակարգի հուսալիության ու անվտանգության ցուցանիշներով պայմանավորված սահմանափակումները:

2. ԷՆԵՐԳԱՆԵՎՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՈՒԺԻ ՀՆԱԳՎԱՍՈՒՄ
ԻՐԱՑՈՒՄ

Էներգախնայողության մեծ ներուժ ունեն Յայասանի սնտեսության բոլոր բնագավառները, այդ թվում՝ տրանսպորտը, արդյունաբերությունը, բազմաբնակարան շենքերը, բյուջեային հանրային հասվածքը, վառելիք էներգետիկ համակարգը և այլն: Յայասանի Հանրապետության կառավարությունը հետևողական է լինելու էներգախնայողության նոր մշակույթի ձևավորման հարցում, որի նպատակով իրականացնելու է ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ՝ խթանելով ներդրումներն այլընտրանքային էներգիայի աղբյուրների ստացման բնագավառում, որոնք կարող են բերել էներգախնայողության, անվտանգության, բնապահպանական հարցերի կարգավորման և խթանել էներգախնայողությունը սնտեսության բոլոր ոլորտներում:

3. ՀՎԷԿ-Ի 2-ՐԴ ԷՆԵՐԳՍԲԼՈՎԻ ԾՎՅԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՆԿԽԱԳԾՎՅԻՆ ԺՎՍԿԵՏԻ ԵՐԿՎՐԱՑՈՒՄ

ՀՎԷԿ-ի 2-րդ էներգաբլոկի՝ 2026 թվականից հետո շահագործման ժամկետի երկարաձգումը հանդիսանում է Յայասանի Հանրապետության կառավարության հիմնական առաջնահերթություններից մեկը, իսկ այդ

Ժամկետի ավարտից հետո նոր ասոնակայանի կառուցումը՝ հիմնական նպատակը: Ասոնակայանի առկայությունն էներգահամակարգում թույլ կսա ավելի դիվերսիֆիկացնել էներգետիկ ռեսուրսները, չնեծացնել ներկրվող բնական գազից կախվածությունը, ինչպես նաև արժանատիների ծավալը:

4. ՀԱՆՏՈՒՄ-ՎՊՐԱՎ ՏՎՐԱՆՏԻԿ ՄԻՋՎԵՏՔԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Հյուսիս-Հարավ տարանցիկ միջանցքի կառուցման ծրագրի ամբողջական իրականացումը՝ դրա Հայաստան-Իրան և Հայաստան-Վրաստան էլեկտրահաղորդման գծերը և ենթակառուցվածքները որոշիչ դեր ունեն սարածաշրջանային նշանակության էներգետիկ համակարգ ունենալու հարցում: Այս ծրագիրը հնարավորություն է ընձեռում Հայաստանի համար հանդիսանալ ինչպես կանուրջ ավելի գլոբալ էներգետիկ շուկաների հետ ինտեգրման, այնպես էլ առաջնահերթ Իրանի և Վրաստանի հետ փոխշահավետ էլեկտրատեղակայի առևտրի հնարավորությունների օգտագործման համար: Նույն ժամանակ ծրագրի ամբողջական իրականացումը կբարձրացնի Հայաստանի էլեկտրատեղակայական համակարգի հուսալիությունը և անվտանգությունը:

5. ԷԼԵԿՏՐՎԵՆԵՐԳԵՏԻԿԱԿԱՆ ԾՈՒԿԱՅԻ ՎՍԻՏՎԱԿԱՆ ԱՉՎՏԱԿԱՆԱՏՈՒՄ

Հայաստանի էլեկտրատեղակայական շուկայի ներկայիս մոդելը կիրառվում է 2004 թվականից: Ձարգացած և զարգացող մի շարք երկրներում էլեկտրատեղակայական շուկաներն արդեն իսկ ազատականացված են: Հայաստանը ևս սկսել է այս գործընթացը և առաջիկա տարիներին անցում կկատարի շուկայի նոր ազատականացված մոդելի, որը դեռևս կլինի սահմանափակ մրցակցության համար, սակայն հստակ ուղեցույց կունենա դեպի ամբողջական ազատականացում՝ հաշվի առնելով ԵԱՏՄ ընդհանուր էներգետիկ շուկայի ձևավորման ընթացքը և ԵՄ համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը:

III. ԷԼԵԿՏՐՎԵՆԵՐՁԻՎ ԱՐՏԱԳՐՈՂ ԶՈՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՁՎՐԱՎՅՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետությունում վերջին տարիներին՝ 2016, 2017, 2018, 2019 թվականներին, արտադրվել է համապատասխանաբար՝ 7.3, 7.8, 7.8 և 7.6 մլրդ կՎժ Էլեկտրաէներգիա, որից արտահանվել է համապատասխանաբար՝ 1.2, 1.4, 1.6 և 1.25 մլրդ կՎժ Էլեկտրաէներգիա, իսկ արտադրող կայանների սեփական կարիքների և կորուստների զծով գումարային ծախսը կազմել է համապատասխանաբար՝ 1.03, 1.02, 0.96 և 0.88 մլրդ կՎժ: Հայաստանի Էլեկտրաէներգիան հիմնականում արտադրվում է երեք տիպի՝ ասոմային, հիդրո և ջերմային կայաններում, որից շուրջ 39%-ը ասոմային կայանում, մնացած 60%-ը գրեթե հավասարաբար հիդրո և ջերմային կայաններում: Մնացած բոլոր կայանների տեսակարար կշիռը Էլեկտրաէներգետիկ համակարգում բավական ցածր է՝ մինչև 1%: Կառավարության նպատակն է մինչև 2030 թվականը ունենալ 12 մլրդ կՎժ արտադրանք, որից շուրջ 5.0 մլրդ կՎժ արտահանումը: Ըստ վերջին 5 տարիների վիճակագրական տվյալների Հայաստանի Էլեկտրաէներգետիկական համակարգում ձմեռային պիկը կազմում է 1300 ՄՎտ, իսկ ամառայինը՝ 1040 ՄՎտ: Վերջին ժամանակահատվածում ձմեռային և ամառային պիկերի տարբերությունը զգալի կրճատվել է:

Էլեկտրաէներգետիկական համակարգում 2020 թվականի հուլիսի 1-ի դրությամբ գործում են ընդհանուր 2878.7 ՄՎտ տեղակայված հզորությամբ հետևյալ կայանները.

- ՀՎԷԿ՝ 407.5 ՄՎտ,
- ՀրազՁԷԿ՝ 410 ՄՎտ,
- Հրազդանի 5-րդ Էներգաբլոկ՝ 467 ՄՎտ,
- Երևանի ՀԾԳՑ 1 Էներգաբլոկ՝ 228.6 ՄՎտ,
- Որոտանի հիդրոկասկադ՝ 404.2 ՄՎտ,
- Սևան-Հրազդանյան հիդրոկասկադ՝ 561.4 ՄՎտ,
- Վերականգնվող փոքր կայաններ (մինչև 30 ՄՎտ հզորությամբ) շուրջ 400 ՄՎտ, որից շուրջ 380 ՄՎտ փոքր ՀԷԿ-եր:

Վերը նշվածներից Հրազդանի ԶԷԿ-ը ցածր արդյունավետության պատճառով նախատեսվում է հանել շահագործումից Իրան-Հայաստան 400 կՎ լարման Էլեկտրահաղորդման գծի և նոր կառուցվող Երևանի 2-րդ ՀԾԳՑ Էներգաբլոկը շահագործման հանձնելուց հետո: Այս պահին կառուցման փուլում են գտնվում հետևյալ արտադրական հզորությունները.

- Երևանի ՀԾԳՑԷ-2՝ 250 ՄՎտ, թողարկումը մինչև 2022թ. հուլիս (250 մլն ԱՄՆ դոլար ներդրում),
- Մասրիկ-1 արևային ֆոտովոլտային կայան՝ 55 ՄՎտ, թողարկումը մինչև 2022թ. հուլիս (60 մլն դոլար ներդրում),
- Փոքր ՀԷԿ-եր՝ 23 կայան, 50 ՄՎտ, թողարկումը մինչև 2023թ. ներառյալ (60 մլն դոլար ներդրում),

- Փոքր արևային կայաններ՝ 48 կայան, 197 ՄՎՏ, թողարկումը մինչև 2022թ. ներառյալ: Ընդ որում նախատեսվում է, որ 2022 թվականին նմանատիպ կայանների ընդհանուր դրվածքային հզորությունը կկազմի 210 ՄՎՏ,
- Հողմային էլեկտրակայան՝ 4 ՄՎՏ, թողարկումը՝ 2021 թվական:

Առաջիկայում կիրականացվեն ևս 7 արևային ֆոտովոլտային կայանների կառուցման նոր մրցույթներ՝ շուրջ 520 ՄՎՏ ընդհանուր դրվածքային հզորությամբ, որոնցից երկուսի հզորությունը կկազմի 200 ՄՎՏ՝ յուրաքանչյուրը:

2020թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ ցանցին է միացված մինչև 500 կՎՏ հզորության 2669 արևային ինքնավար կայաններ՝ ընդհանուր 49.5 ՄՎՏ դրվածքային հզորությամբ: Երկա զարգացման սեմպերը թույլ են տալիս կանխատեսելու, որ առաջիկա երեք տարիների ընթացքում դրանց ընդհանուր դրվածքային հզորությունը կհասնի 100 ՄՎՏ-ի:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը նպատակ ունի մինչև 2030 թվականը արևային էներգիայի արտադրության մասնաբաժինը ընդհանուրի մեջ հասցնել առնվազն 15%-ի կամ 1.8 մլրդ կՎՏ-ի: Այդ նպատակով կկառուցվեն շուրջ 1000 ՄՎՏ հզորությամբ արևային կայաններ, ներառյալ ինքնավարները:

Հարկ է նաև նշել, որ առաջիկա տարիներին համաշխարհային շուկայում սպասվող փոփոխությունները կարող են հնարավորություն ընձեռել ոչ միայն արևային, այլ նաև վերականգնվող էներգիա օգտագործող այլ կայաններին կուսակիչների հետ միասին մրցակցել ավանդական բազիսային կայանների հետ: Ինչ վերաբերում է պետություն-մասնավոր գործընկերությանը, ապա Հայաստանի կառավարությունը համակարգային նշանակության էլեկտրաէներգիա արտադրող կայանների կառուցման համար մասն պայմանագրեր է կնքելու բացառապես մրցակցային եղանակով ներդրողներ ներգրավելու միջոցով, եթե վերջիններիս մոտ լինի էլեկտրաէներգետիկական շուկա հնարավոր չէ ապահովել առանց պետության կողմից լրացուցիչ երաշխիքների տրամադրման:

Այն հանգամանքը, որ դիտարկված բոլոր սցենարներում արևային և հողմային սեխնոլոգիաները հանդիսացել են նոր արտադրական հզորությունները նվազագույն ծախսերով զարգացնելու տարբերակ, ընդգծում է այդ սեխնոլոգիաները հնարավորինս զարգացնելուն ուղղված քաղաքականության և ինստիտուցիոնալ միջավայրի ստեղծման կարևորությունը Հայաստանի համար: Դա կարևոր է ոչ միայն նվազագույն ծախսերով զարգացում ապահովելու, այլ նաև կախվածությունը ներկրվող էներգիայի աղբյուրներից հնարավորինս նվազեցնելու և Հայաստանի էներգետիկական անվանգությունը և մրցունակությունը բարձրացնելու համար:

Էլեկտրաէներգիա արտադրող հզորությունների նվազագույն ծախսերով զարգացման ծրագիրը մշակվել է TIMES Հայաստան հարթակի կիրառմամբ, որը

հնարավորություն է սալիս իրականացնել էներգետիկ համակարգի ինստեգրված մոդելավորումը և նախատեսված է էներգետիկական, սննդամթերքային և շրջակա միջավայրի զարգացման, ինչպես նաև կլիմայի փոփոխության խնդիրները հաշվի առնող քաղաքականության մշակման համար: TIMES Հայաստան հարթակը թույլ է տալիս՝

- ընդգրկել ամբողջ էներգետիկական համակարգը՝ սկսած ռեսուրսներից մինչև վերջնական սպառման պահանջները,
- կիրառել նվազագույն ծախսերով օպտիմալացում՝ ընտրելով ռեսուրսի օգտագործման և սեխնոլոգիայի իրականացման համար առավել արդյունավետ մոդելը,
- գնահատել բոլոր գործոնները միջին և երկարաժամկետ քաղաքականության և ծրագրերի համար, որոնք կարող են ազդել էներգետիկական համակարգի զարգացման վրա,
- ներկայացնել այդ քաղաքականության և ծրագրերի իրականացման արդյունքում սպասվող ծախսերը և սեխնոլոգիաների ընտրությունը:

TIMES Հայաստան հարթակի միջոցով բազային սցենարի մոդելավորման ընթացքում դիտարկվել են էլեկտրաէներգիա արտադրող սարքեր հզորությունների կառուցման ծախսերը, ներկրվող վառելիքների գները, սննդամթերքային հնարավոր կանխատեսվող սեմպերը և դրանից կախված պահանջարկի փոփոխությունը, հնարավոր սեխնոլոգիական զարգացումները և այլ անհրաժեշտ մուտքային սվյալներ, որոնք կարող են ազդեցություն ունենալ էլեկտրաէներգիա արտադրող հզորությունների՝ նվազագույն ծախսերով զարգացման սարքերակի ընտրության հարցում: Արդյունքները ցույց են տալիս, որ արևային և հողմային սեխնոլոգիաների հնարավորինս զարգացումն ապահովում է համակարգում նվազագույն ծախսերը: Ընդ որում, զգայունության վերլուծության արդյունքում պարզ է դարձել, որ էլեկտրաէներգիայի պահանջարկը բավարարելու համար անհրաժեշտ նոր արտադրական հզորությունների վերաբերյալ մոդելի հաշվարկների արդյունքներն ըստ էության չեն սարքերվում ՀԵԱ-ի անհրաժեշտ դիտարկված սցենարներում:

Կառավարությունը հավասարիմ է մնալու երկրի էլեկտրաէներգիա արտադրող հզորությունների կառուցվածքում ասոմային կայան ունենալու իր քաղաքականությանը: Այս համատեքստում հարկ է նշել, որ գործող ասոմային կայանի շահագործման ժամկետը հնարավորինս երկարաժամկետ սարքերակի համակարգի նվազագույն ծախսերով զարգացման գրավական է: Մինչև 2023 թվական կավարսվի ՀԵԱ-ի 2-րդ էներգաբլոկի շահագործման նախագծային ժամկետի երկարացմանն ուղղված ներդրումային ծրագիրը, որի արդյունքում կներդրվի 330 մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ ասոմակայանի շահագործման ժամկետը կերկարաձգվի մինչև 2026 թվականը: Եթե 2026 թվականից հետո ՀԵԱ-ի 2-րդ էներգաբլոկի անվանոց շահագործումը համապատասխան ուսումնասիրությունների արդյունքում հիմնավորվի, կառավարությունը մտադիր է այն շահագործել առնվազն մինչև 2036 թվականը, ինչի համար ըստ կանխատեսումների կապահանջվի լրացուցիչ 150

մլն ԱՄՆ դոլար ներդրում: Բացի այդ, համակարգում ասոնային կայանի առկայության պարագայում է միայն հնարավոր հասնել ջերմոցային զազերի արժանեցումների ամենացածր մակարդակին՝ մնացած սցենարների նկատմամբ, ինչը համահունչ է ջերմոցային զազերի ցածր արժանեցումներով զարգացման՝ կառավարության երկարաժամկետ նպատակների իրականացմանը: Գործող ասոնային կայանի շահագործման ժամկետի (ներառյալ դրա երկարաձուլմանը) ավարտից հետո դիտարկվում է գործող կայանի հարթակում փոխարինող հզորության էներգաբլոկի կառուցման տարբերակը, որը թույլ կտա նաև չմեծացնել Հայաստանի կախվածությունը ներկրվող բնական զազից: Նույն ժամանակ, չնայած որ Մեդրի, Շնող և Լոռիբերդ ՅԷԿ-երի կառուցումը չի հանդիսացել նվազագույն ծախսերով զարգացման սցենարի մաս, դրանք մնալու են պետական նշանակության ծրագրեր և կառուցվելու են որպես համակարգային նշանակության կայաններ, երբ էլեկտրաէներգետիկական համակարգում առաջանա այդպիսի հզորությունների կառուցման անհրաժեշտություն: Ինչ վերաբերում է հողմային կայաններին, ապա Հայաստանի կառավարությունը հետևողական է լինելու այս տեխնոլոգիաների զարգացման հարցում ևս, և նախատեսում է 2025-2040թթ. ընդհանուր մինչև 500 ՄՎտ հզորության համակարգային նշանակության հողմային կայանների կառուցում, սակայն դրանց կառուցման ուղղությամբ պետություն-մասնավոր գործընկերության ծրագրերի իրականացումը պայմանավորված կլինի բացառապես հողմային կայաններից առաքվող էլեկտրաէներգիայի համար առաջարկվող գների մրցակցային լինելու հանգամանքով:

Հարկ է նաև նշել, որ մինչև 2040 թվականը ներկրվող բնական զազի զննի հնարավոր փոփոխությունների դեպքում արևային և հողմային կայանների պոտենցիալի առավելագույնս օգտագործումը կնվազեցնի էներգետիկ համակարգի ընդհանուր ծախսերը: Ամեն դեպքում, բնական զազը կմնա սպառվող հիմնական վառելիքներից մեկը, քանի որ օգտագործվում է ոչ միայն ձեռնարկությունների, այլ նաև բնակչության ջեռուցման, կենցաղի և տրանսպորտի կարիքների համար: Նույն ժամանակ, էլեկտրական մեքենաների՝ ճանապարհային տրանսպորտի մուտքը ևս հնարավոր է իրականացնել բացառապես արևային և քամու հզորությունների հաշվին՝ նվազեցնելով ներկրվող բնական զազի ծավալը:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը կարելի է արձանագրել, որ առաջիկա 7 տարիների ընթացքում էլեկտրաէներգիայի արտադրության բնագավառում կներդրվի շուրջ 1.5 մլրդ ԱՄՆ դոլար:

Էլեկտրաէներգիա արտադրող հզորությունների նվազագույն ծախսերով զարգացման ծրագրի շրջանակում ներկայացված կանխատեսումները և գնահատականները՝ կլիմայի գլոբալ տաքացման, ջրային պաշարների փոփոխման, ինչպես նաև էներգետիկ համակարգի վրա հնարավոր ազդեցություն ունեցող այլ էական հանգամանքներով պայմանավորված նախատեսվում է վերանայել երկամյա պարբերականությամբ:

IV. ԲԱՐՁՐՎԱՈՒՏ ԷԼԵԿՏՐՎՅԱԿՈՐԴՄԱՆ ՑԱԵՑԻ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄ

Բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման ցանցերը հանդիսանում են պեսակյան սեփականություն և դրանց բնականոն զարգացումն էներգետիկայի բնագավառի ռազմավարական նշանակության խնդիրներից է: Բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման ցանցի զարգացումը ներառում է երկու խումբ միջոցառումներ՝ միևնույն առկա ենթակառուցվածքների արդիականացմանը և հաղորդման ցանցի ընդլայնմանը: Վոաջին խումբ միջոցառումներն ուղղված են բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման ցանցի ենթակայանների և օղային գծերի վերազինմանը, իսկ երկրորդ խումբ միջոցառումները՝ համակարգի թողունակության, ավտոմատացման (SCADA համակարգի ընդլայնում), ինչպես նաև էլեկտրաէներգետիկական համակարգի հուսալիության և անվանագության ցուցանիշների մոնիթորինգի համակարգի ներդրման և սարածաշրջանային ինստեգրման նպատակով նոր ենթակառուցվածքների ստեղծմանը:

Բարձրավոլտ էլեկտրահաղորդման ցանցում այժմ շահագործվում են 220 կՎ լարման թվով 13 և երկու 110 կՎ լարման ենթակայաններ ու մեկ փոխանցասիչ կես՝ Իրանի հես սահմանին, ինչպես նաև 1960 կմ երկարությամբ էլեկտրահաղորդման գծեր իրենց 5600 հեկարաններով: Վերը նշված ենթակայաններից հինգը (220/110/10 կՎ լարման «Յաղթանակ», 220/35/10 կՎ լարման «Կամո», 220/110/10 կՎ լարման «Գյուլնարի-2», 220/110/35 կՎ լարման «Վանաձոր-2» և 220/110/35 կՎ լարման «Ալավերդի 2») արդեն իսկ ամբողջությամբ վերակառուցվել են: Երկայնուս վերակառուցման ընթացքում են գտնվում ևս հինգ ենթակայաններ, մասնավորապես.

- «Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Էլեկտրամատակարարման հուսալիության ծրագրի լրացուցիչ ֆինանսավորում» վարկային համաձայնագրով սրամադրված 36 մլն ԱՄՆ դոլար գումարի շրջանակներում 2019թ. վերակառուցվել է 220 կՎ լարման «Յաղթանակ» ենթակայանը, ինչպես նաև նախատեսված է 110 կՎ լարման «Չարենցավան-3» և «Վանաձոր-1» ենթակայանների և 220 կՎ լարման «Չոլունի» ենթակայանի ամբողջական վերակառուցումը:
- Ասիական զարգացման բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Էլեկտրաէներգիայի հաղորդման ցանցի վերակառուցում» վարկային համաձայնագրով սրամադրված միջոցներից շուրջ 24.02 մլն SDR գումարի շրջանակներում նախատեսված է վերակառուցել 220 կՎ լարման «Վարակ-2» փոխանցասիչ կեսը՝ դարձնելով այն ենթակայան և «Շինուհայր» ենթակայանը, ինչպես նաև SCADA կապի և ավտոմատացման համակարգի ներդրումային ծրագրի 2-րդ փուլը:
- Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Էլեկտրահաղորդման ցանցի բարելավում» վարկային համաձայնագրով սրամադրված 39.86 մլն ԱՄՆ դոլար գումարի շրջանակներում 2019 թվականին կառուցվել և շահագործման է հանձնվել

220 կՎ լարման Երևանի ԶԷԿ-ի նոր ենթակայանը, որը փոխարինել է շահագործումից հանված 110 կՎ լարման ենթակայանին: Վերակառուցման փուլում է զսնվում 220 կՎ լարման «ՎՉճակ» ենթակայանը, ինչպես նաև նախատեսվում է իրականացնել «Վրարաս-2» ենթակայանի վերակառուցումը:

- Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի աջակցությամբ իրականացվող «Էլեկտրամատակարարման հուսալիություն» վարկային համաձայնագրով սրամադրված շուրջ 35.5 մլն ԱՄՆ դոլար գումարի շրջանակներում վերակառուցվել են Զրագոյան ԶԷԿ-ից մինչ Ծինուհայր 220 կՎ լարման ենթակայան ընկած շուրջ 230 կմ երկարությամբ Երրադուզ-Լիճք-Վարդենիս-Վայք-Որոտան-1 էլեկտրահաղորդման 220 կՎ լարման օղային գծերը, որի արդյունքում շուրջ 50 ՄՎս-ով ավելացել է դեպի Իրան արտահանման հնարավորությունը: Եշված օղային գծի վերակառուցման նպատակով կնքված պայմանագրերի արդյունքներով կատարված խնայողությունների շրջանակներում վերակառուցվում են նաև շուրջ 50 կմ երկարությամբ «Լալվար» և «Նոյեմբերյան» 110 կՎ լարման օղային գծերը, որոնք շահագործման մեջ լինելով 1962 թվականից, մշտապես զսնվելով մթնոլորտ արձանեկված ազրեսիվ քիմիական նյութերի ազդեցության սակ ենթարկվել են կոռոզիայի և բացասաբար են ազդում սպառողների հուսալի և անխափան էլեկտրամատակարարման ապահովման վրա:

Տարածաշրջանային ինտեգրման գործընթացի ապահովման համար իրականացվում են հետևյալ ծրագրերը.

- Իրանի Իսլամական Զանրապետության արտահանման զարգացման բանկի և Սանիր ՖՕԵ ընկերության աջակցությամբ՝ 107.9 մլն եվրո գումարով, կառուցվում է Իրան-Զայասան 400 կՎ լարման երկշղթա էլեկտրահաղորդման օղային գիծը և 400 կՎ լարման «Նորավան» ենթակայանը: Էլեկտրահաղորդման գծի և ենթակայանի կառուցումը հնարավորություն կտա երկու երկրների էներգահամակարգերի միջև էլեկտրաէներգիայի փոխանակման հզորությունը ներկայիս 350 ՄՎս-ից հասցնել մինչև 1200 ՄՎս, բարձրացնելով նաև էներգահամակարգերի զուգահեռ աշխատանքի հուսալիությունը և Զայասանի Զանրապետության էներգետիկ անվանգությունը:
- Կովկասյան էլեկտրահաղորդման ցանց (Զայասան-Վրասան հաղորդիչ գիծ/ենթակայաններ) ծրագրի կառուցման նպատակն է 500 կՎ լարման էլեկտրահաղորդման օղային գծով միացնել հայկական և վրացական էներգահամակարգերը՝ ապահովելով երկու համակարգերի ասիմետրոն-զուգահեռ աշխատանքը՝ առաջին փուլում Սյրումում 500/400 կՎ բարձր լարման հաստատուն հոսանքի 350 ՄՎս հզորությամբ փոխակերպիչ կայանից մինչև վրացական սահման շուրջ 8 կմ երկարությամբ 500 կՎ լարման օղային գծի, Դումաշենում 400/220 կՎ լարման երկու ավտոտրանսֆորմատորներով նոր 400/220 կՎ

լարման ենթակայանի և Դոմաշենից մինչև Վյրուս ենթակայան երկշղթա հեմարաններով 400 կՎ լարման միաշղթա օդային գծի կառուցումը, սպահովելով 350 ՄՎՏ հզորությամբ էլեկտրաէներգիայի փոխանակում: Ծրագրի այս փուլի շրջանակներում ներդրումները կկազմեն շուրջ 188.2 մլն եվրո և Կրասանի հեՏ գույքահեռ աշխատանքի թողունակությունը կլինի 350 ՄՎՏ, որը կախված էլեկտրաէներգիայի փոխհոսքերի ծավալից հաջորդ երկու փուլերի ընթացքում նախատեսվում է հասցնել մինչև 1000 ՄՎՏ:

Բացի վերը նշվածը, ընկերության միջոցների հաշվին կվերակառուցվի ևս մեկ ենթակայան (220/110/35 կՎ լարման «Լիճք»), և կդիտարկվի մնացած երեք ենթակայանների (220/110/10 կՎ լարման «Շահունյան-2», 220/110/10 կՎ լարման «Մարաշ» և 220/110/35 կՎ լարման «Եղեգնաձոր») վերակառուցման ներդրումային ծրագրերի ֆինանսավորման տարբերակները և ժամկետները: Ի լրումն վերը թվարկվածի, արևային կայանների կառուցմանը գույքընթաց անհրաժեշտություն կառաջանա հաղորդման ցանցում կատարել լրացուցիչ շուրջ 70 մլն դոլարի ներդրում:

Բարձրավուճ էլեկտրահաղորդման ցանցում, բացի ենթակառուցվածքային ներդրումներից, կատարվում են համակարգի ավտոմատացմանն ուղղված ներդրումներ: Մինչև 2023 թվականը կներդրվի SCADA կառավարման համակարգը, որը կապահովի կարգավարման և սեխնոլոգիական կառավարման նոր մակարդակ: Հայաստանի էներգահամակարգի փոփոխվող պահանջները հաշվի առնելու նպատակով համակարգը կունենա ընդլայնվող մոդուլյար կառուցվածք և շահագործման բնութագրերի ընտրության հնարավորություն: Արդյունքում էականորեն կկրճատվի էլեկտրաէներգետիկական համակարգում վթարների վերացման ժամանակը և կբարձրանա սպառողների էլեկտրամատակարարման հուսալիության մակարդակը:

Հարկ է նաև նշել, որ 2019թ. մշակվել է Հայաստանի Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկական համակարգի հաղորդման ցանցի 2020-2024 թվականների զարգացման ծրագիրը, որը միջազգային փորձի և ժամանակակից մոդելների կիրառմամբ դիտարկել է այդ ժամանակահատվածում էներգետիկայի բնագավառի հնարավոր զարգացումները և դրան համապատասխան հաղորդման ցանցի՝ նվազագույն ծախսերով զարգացման համար անհրաժեշտ ներդրումների ծավալը, ներառյալ այն ներդրումները, որոնք անհրաժեշտ է լինելու իրականացնել բարձրավուճ էլեկտրահաղորդման գծերի վերակառուցման և հաղորդման ցանցի ընդլայնման նպատակով: Եղված աշխատանքն ունենալու է շարունակական բնույթ և մշակված զարգացման ծրագիրը վերանայվելու է 2022 թվականին՝ ներառելով հաջորդ տասնամյա ժամանակահատվածը, իսկ այնուհետև թարմացվելու է յուրաքանչյուր երկու տարին մեկ անգամ:

Հաղորդման ցանցում ներդրումները մինչև 2030 թվականը կկազմեն շուրջ 550 մլն ԱՄՆ դոլար:

V. ԲԱԶԽՄԱԿ ԷԼԵԿՏՐՎԿԱԿ ԶՎԵՑԻ ՉՎՐԳՎՅՈՒՄ

Բաշխման էլեկտրական ցանցերը մասնավորեցվել են դեռևս 2002 թվականին որպես մեկ միասնական ընկերություն՝ Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում էլեկտրաէներգիայի բաշխման և առժամանակ մասնավորման ծառայություններ մատուցելու նպատակով: Ամբողջությամբ հանդիսանալով մասնավոր ընկերություն, վերջինիս գործունեությունը կարգավորվում է Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից: Երկայումս յոթ տարի ժամկետով՝ մինչև 2026 թվականը, բաշխման էլեկտրական ցանցերը կառավարող «Հայաստանի էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ-ին է վերապահված նաև էլեկտրաէներգիայի երաշխավորված մասնավորի դերը: Այս պահին ընկերությունն էլեկտրական էներգիա է բաշխում և մասնավորում շուրջ մեկ միլիոն սպառողների, ներառյալ բնակչությունը, առևտրային կազմակերպությունները և արդյունաբերական ձեռնարկությունները՝ շահագործելով 110կՎ և ցածր լարման ցանցերը:

Հայաստանի էլեկտրական ցանցերը մասնավորեցումից հետո իրականացնում է իր առաջին ծավալուն՝ շուրջ 750 մլն ԱՄՆ դոլարի ներդրումային ծրագիրը, որը ամբողջությամբ կավարտվի 2028 թվականին: Երդրումային ծրագրով նախատեսվում է բաշխման ցանցերի վերակառուցման արդյունքում կրճատել սպառողների հոսանքազրկումների քանակն ու սևողությունը, նվազեցնել էլեկտրաէներգիայի սեխնոլոգիական կորուստները և բացառել առևտրային կորուստների առաջացման ռիսկերը, կրճատել շահագործման և պահպանման ծախսերը, նոր հզորությունների միացման և լրացուցիչ պահանջարկի բավարարման նպատակով ընդլայնել բաշխման ցանցը, հիմնովին արդիականացնել էլեկտրաէներգիայի հաշվառման համակարգերը, ամբողջությամբ ավարտել ընկերության ենթակառուցվածքների երկրասեղեկասկան սարքերի (գծային ենթակառուցվածքների) հանութագրման աշխատանքները, ներդնել բնապահպանական միջազգային ստանդարտներ, կառավարման ավտոմատացված համակարգ (MIS) և կառավարման միջազգային ISO ստանդարտների համակարգ: Երդրումային ծրագրի իրականացման արդյունքում սպասվում է, որ.

- սպառողների հոսանքազրկումների միջին սևողության և հաճախականության ցուցանիշներն էապես կնվազեն՝ 2028 թվականին կազմելով 2021 թվականի բազիսային ցուցանիշի 55%-ը: Եռայն ժամանակ միանգամյա հոսանքազրկման առավելագույն սևողությունը ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական բնակավայրերում կկրճատվի 50%-ով,
- սպառողների մոտ թույլատրելի սահմաններից էլեկտրաէներգիայի լարման շեղման երկարաժամկետ դեպքերը կբացառվեն,
- բաշխման էլեկտրական ցանցերում սեխնոլոգիական կորուստները կնվազեն՝ 2021 թվականին կազմելով 7.5%, իսկ 2028 թվականին՝ 6.4%,
- նյութական և նորոգման ծախսերը 2021 թվականին կնվազեն 30%, 2025 թվականին՝ 20%, իսկ 2028 թվականին՝ 15%: Այլ ծախսերը 2025 թվականին կնվազեն 10%, իսկ 2028 թվականին ևս 10%,

- կկրճասվի աշխատողների ցուցակային թվաքանակը՝ շուրջ 1100 միավորով 2021թ.-ին և ևս 560 միավորով մինչև 2028թ.-ը,
- բոլոր սպառողները միացված կլինեն էլեկտրաէներգիայի հաշվառման ավտոմատացված համակարգին, որը թույլ կտա վերջիններիս առևտրային հաշվառքի սարքերի սվյալները կարողալ հեռահար եղանակով, այդ սվյալները իրական ժամանակահատվածում հասանելի դարձնելով ինչպես սպառողների, այնպես էլ էլեկտրաէներգետիկական մանրածախ շուկա նոր մուտք գործած մասկարաքների և շուկայի օպերատորի համար, էլեկտրաէներգիայի առևտրի թվայնացման ճանապարհին ստեղծելով բարենպաստ միջավայր մանրածախ շուկայի ազատականացման համար:

Հարկ է նաև նշել, Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի 2019թ. դեկտեմբերի 25-ի N523-Ն որոշմամբ հաստատվել են էլեկտրաէներգետիկական շուկայի բաշխման ցանցային կանոնները, որն ընկերությանը լրացուցիչ պահանջներ է առաջադրում բաշխան ցանցի զարգացման սասանյա ծրագրի մշակման և դրա հետագա պարբերական թարմացման համար: Քարգացման ծրագիրը կմշակվի ժամանակակից մոդելների կիրառմամբ՝ դիտարկելով այդ ժամանակահատվածում էներգետիկայի բնագավառի հնարավոր զարգացումները և դրան համապատասխան բաշխման ցանցի՝ նվազագույն ծախսերով զարգացման համար անհրաժեշտ ներդրումների ծավալը: Այս ծրագիրը կգա լրացնելու էլեկտրաէներգիայի արտադրության և հաղորդման ցանցի զարգացման ծրագրերին՝ ամբողջականացնելով էլեկտրաէներգետիկայի բնագավառի նվազագույն ծախսերով զարգացման պլանը:

VI. ԷԼԵԿՏՐՎԷԿԵՐԳԵՏԻԿՎԿԱԿԱՆ ԾՈՒԿՎ

Հայաստանի էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ներկայիս մոդելը կիրառության մեջ է դրվել 2004 թվականին: Ծուկան ինչպես մեծածախ այնպես էլ մանրածախ հատվածում ամբողջությամբ կարգավորվում է: Էլեկտրաէներգետիկական շուկան հենվում է միայն էլեկտրաէներգիայի արտադրության և սպառման տարեկան ծավալների կանխատեսման վրա և շուկայի մասնակիցների համար չի սահմանում պատասխանատվություն՝ այդ ծավալների շեղումների դեպքում: Արդյունքում էլեկտրաէներգիայի արտադրության կանխատեսված և փաստացի ծավալների տարբերության պատճառով առաջացած ռիսկերը հավասարակշռվում են սպառողներին առաքվող էլեկտրաէներգիայի սակագների միջոցով, ներառելով նաև էլեկտրաէներգիայի բաշխման լիցենզիա ունեցող անձի՝ այդպիսի ռիսկերի հավասարակշռման արժեքը: Քարգացած և զարգացող շատ երկրներում էլեկտրաէներգետիկական շուկաներն արդեն իսկ ազատականացված են և գործում են լիարժեք մրցակցության պայմաններում:

Էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ազատականացման համար անհրաժեշտ է անցում կատարել շուկայի նոր մոդելի, ինչը կնպաստի մեծածախ և մանրածախ շուկաների արդյունավետության բարձրացմանը, իսկ միջպեսական առևտրի խթանումը հնարավորություն կընձեռի ներքին շուկայում ունենալ

մրցակցության նոր սարքեր: Այդ գործընթացը արդեն իսկ սկսված է և այժմ ընթանում են ենթաօրենսդրական ակտերի մշակման աշխատանքները:

Շուկայի նոր մոդելին անցումը կիրականացվի առաջիկա մի քանի տարիների ընթացքում, երկարաժամկետ թիրախում ունենալով շուկայի լիարժեք ազատականացումը: Շուկայի նոր մոդելն արդեն իսկ այս փուլում կհենվի էլեկտրաէներգիայի առևտրի ժամանակակից կանոնների վրա, կգործի պահանջարկի և առաջարկի հավասարակշռման միջոցով և կսահմանի առևտրի ընթացքում շուկայի մասնակիցների պասսիվացման մեխանիզմները: Բարեփոխումների առաջին փուլին կհաջորդի «էլեկտրաէներգետիկայի մասին» նոր օրենքի մշակումը, որը հաշվի կառնի ԵՄ դիրեկտիվների պահանջները, ինչը և սկիզբ կհանդիսանա բարեփոխումների երկրորդ փուլի համար: Բարեփոխումների այդ փուլի ընթացքում կդիտարկվեն լիարժեք մրցակցային շուկայի ձևավորման հնարավորությունները:

Շուկայի բարեփոխումների առաջին փուլի ընթացքում կդիտարկվեն նաև կիրառվող սակագնային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարցեր, մասնավորապես գիշերային և ցերեկային սակագների հետագա կիրառության նպատակահարմարությունը և դրա այլընտրանքները, ռեակտիվ էներգիայի համար սակագների ճշգրտման նոր մեխանիզմների ներդրումը, ամսական հաստատուն սպասարկման վճարների սահմանման անհրաժեշտությունը և այլն: Այս համատեքստում խոցելի սպառողների պաշտպանության մեխանիզմների կատարելագործումը մշտապես կմնա կառավարության ուշադրության կենտրոնում:

Նույն ժամանակ նախատեսվում է փոփոխություններ նախատեսել «էներգետիկայի մասին» և «էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» օրենքներում, որոնց արդյունքում վերականգնվող էներգիա օգտագործող կայաններին նոր ձևավորվող էլեկտրաէներգետիկական շուկայում իրավունք կստանա էլեկտրաէներգիա վաճառել բացառապես մրցակցային պայմաններով՝ առանց էլեկտրաէներգիայի գնման երաշխիքների տրամադրման և պետություն-մասնավոր գործընկերության պայմանագրերի կնքման, ինչպես նաև արտադրել և սպառել էլեկտրաէներգետիկական համակարգի տարբեր հաշվառման կետերում: Բացի այդ, կկատարվեն ինքնավար էներգաարտադրողների փոխհոսքերի իրականացման ներկայիս մեխանիզմները՝ հնարավորություն ընձեռելով վերջիններիս արտադրել և սպառել էլեկտրաէներգետիկական համակարգի տարբեր հաշվառման կետերում, ձևավորել խմբեր՝ դրանցում ներառելով բնակիչների և կազմակերպությունների:

VII. ՏՄԸՎԾՎԸԲԶՎԵՎՅԻՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ԶՍՍԿՈՐԾՎԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի էլեկտրաէներգետիկական համակարգը ներկայումս կապված է Իրանի և Վրաստանի էլեկտրաէներգետիկական համակարգերի հետ: Նույն երկրների միջոցով է բնական զառը ներկրվում Հայաստան: Այս առումով Իրանի և Վրաստանի հետ էներգետիկայի բնագավառում առկա հարաբերություններն ունեն ռազմավարական բնույթ:

Հայաստանը հանդիսանալով ԵՄՏՄ անդամ պետություն մասնակցում է վերջինիս ընդհանուր էներգետիկ շուկայի ձևավորման աշխատանքներին: Նույն ժամանակ, Հայաստանը Եվրոպական Միության հետ կնքել է Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր, որը նախատեսում է Եվրոպական միության էներգետիկային վերաբերող դիրեկտիվների ասիմետրիկ ներդրումը: Այս ենթատեքստում նախատեսվում է գիտական և տեխնիկական համագործակցություն, այդ թվում՝ էներգիայի արտադրության, փոխադրման, մատակարարման և օգտագործման ոլորտներում տեխնոլոգիաների զարգացման և կատարելագործման վերաբերյալ փոխանակումը, առանձնահատուկ ուշադրության կենտրոնում պահելով էներգաարդյունավետ և շրջակա միջավայրը չվնասող տեխնոլոգիաները:

Չափազանց կարևոր է գնահատել էներգետիկայի բնագավառում տարածաշրջանային զարգացման միտումները, որպեսզի արդյունավետ կերպով իրացվեն Հայաստանի մրցակցային առավելությունները տարածաշրջանի մյուս երկրների հետ համատեղ փոխշահավետ համագործակցության նպատակով:

*1. Եվրասիական
ՏՆՏԵՍԿԱՆ
Միության
ընդհանուր
էներգետիկ
շուկա*

1) ԵՄՏՄ էլեկտրաէներգետիկական ընդհանուր շուկա

Հայաստանն ակտիվորեն մասնակցում է Եվրասիական միասնական էլեկտրաէներգետիկական շուկայի ձևավորման աշխատանքներին: Այն նախատեսվում է գործարկել 2025 թվականին, համաձայն Եվրասիական ՏՆՏԵՍԿԱՆ բարձրագույն խորհուրդի 20.12.2019թ. N 31 որոշմամբ հաստատված միջոցառումների իրականացման պլանի: Նշված պլանի համաձայն սահմանվում են նաև հինգ հիմնական կարգավորող փաստաթղթերի ընդունումը, որոնք են՝

- ԵՄՏՄ ընդհանուր էլեկտրաէներգետիկական շուկայի շրջանակներում էլեկտրական էներգիայի (հզորության) միջպետական հաղորդման ծառայություններին հասանելիության կանոնները,
- Էլեկտրաէներգիայի փոխադարձ առևտրի կանոնները,
- Միջպետական էլեկտրահաղորդման գծերի թողունակության որոշման և բաշխման կանոնները,
- Տեղեկատվության փոխանակման կանոնները,
- Միջպետական ցանցերի զարգացման կանոնակարգը: Ներկայումս այս փաստաթղթերի նախագծերը մշակված են և զսնվում են քննարկման փուլում:

2) ԵՄՏՄ բնական գազի ընդհանուր շուկա

2025թ. նախատեսվում է գործարկել Եվրասիական ՏՆՏԵՍԿԱՆ Միության գազի ընդհանուր շուկան: Դրան ուղղված Եվրասիական ՏՆՏԵՍԿԱՆ բարձրագույն

խորհուրդի 31.05.2016թ. N 7 որոշմամբ ընդունվել են գազի ընդհանուր շուկայի ձևավորման հայեցակարգը և դրա իրականացման ծրագիրը: Ընդհանուր շուկայի լիարժեք գործարկման նպատակով անդամ երկրների միջև կատարվի միջազգային պայմանագիր: Գազի շուկայի լիարժեք գործարկման հետ կապված կընդունվեն նաև հետևյալ կարգավորող փաստաթղթերը`

- Գազի բորսային առևտրի իրականացման կարգը,
- Անդամ-երկրներում գազատրանսպորտային համակարգին մուտքի հասանելիության միասնական կանոնները,
- Անդամ երկրներում գազատրանսպորտային համակարգին մուտքի ապահովման համար նախապայմաններ հանդիսացող համալիր միջոցառումների ավարտման մասին արձանագրություն,
- Գազի ընդհանուր շուկայում առևտրի կանոններ,
- Տեղեկատվության փոխանակման համակարգում տեղեկատվական փոխգործակցության փաստաթղթերի սահմանում:

3) ԵՄՏՄ սեխնիկական կանոնակարգում

Եվրասիական սնտեսական միության մասին պայմանագրում Բաժին X-ում սահմանված են Միության սեխնիկական կանոնակարգերի և սանդղատների, սեխնիկական կարգավորման ընդհանուր սկզբունքների, արտադրանքի շրջանառության և հավասարմագրման գործընթացները: Մաքսային Միության Հանձնաժողովի 2011թ. հունվարի 28-ի N 526 որոշմամբ հաստատվել է ապրանքների միասնական ցանկը, որոնց համար պետք է սահմանվեն պարտադիր պահանջներ: Իսկ Եվրասիական սնտեսական կորիդորի 2014թ. հոկտեմբերի 1-ի N 79 որոշմամբ հաստատվել է սեխնիկական կանոնակարգերի ընդունման և փոփոխությունների իրականացման ծրագիր-ժամանակացույցը, որի համաձայն շարունակվում են ԵՄՏՄ սեխնիկական կանոնակարգերի մշակման, ընդունման և փոփոխությունների իրականացման գործընթացները:

Քննարկման փուլում են գտնվում` «Բարձրավոլտ սարքավորումների անվանագրության մասին» և

«Մայրուղային գազասարներով հեղուկ և գազաման ածխաջրածինների սեղափոխման մասին» ԵՎՏՍ սեխնիկական կանոնակարգերի նախագծերը:

2. Հայաստան-Եվրոպական միություն համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր

2017թ. նոյեմբերի 24-ին Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության և Ատոմային Էներգիայի Եվրոպական համայնքի ու դրանց անդամ պետությունների միջև կնքված Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ) ստորագրումով Հայաստանի Հանրապետությունը հանձն առավ իրականացնել հսկայածավալ բարեփոխումներ Էներգետիկայի բնագավառում՝ ՀՀ իրավական դաշտը Եվրոպականին մոտարկելու նպատակով: Համաձայնագրի դրույթների իրականացման նպատակով ՀՀ վարչապետի 2019թ. հունիսի 1-ի N 666-Լ որոշմամբ ընդունվել է ճանապարհային քարտեզ, որտեղ հսակ նշված են իրականացման ժամկետներն ու պատասխանատվարմիները:

ՀԸԳՀ-ով նախատեսված համագործակցությունն ընդգրկում է այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են Էներգետիկ բաղաբաղանդությունը, Էներգետիկ անվտանգությունը, Էներգետիկ աղբյուրների բազմազանությունը, փոխանցման ուղիների դիվերսիֆիկացիան, մրցակցային Էներգետիկ շուկաները, վերականգնվող Էներգետիկայի աղբյուրների օգտագործումը, Էներգաարդյունավետության և Էներգախնայողության խթանումը, տարածաշրջանային Էներգետիկ համագործակցությունը, գիտատեխնիկական համագործակցությունը և այլն:

ԵՄ հրահանգներն ու կանոնակարգերը մոտարկելու արդյունքում նախատեսվում է ՀՀ Էներգետիկայի բնագավառի կարգավորումները համապատասխանեցնել Եվրոպական չափանիշներին, որի արդյունքում էլ ավելի հրապուրիչ կդառնա Էներգետիկայի բնագավառի ներդրումային միջավայրը, կխթանվի առևտուրը Էներգետիկայի բնագավառում հարևան երկրների հետ, կբարձրանա Էներգետիկ անվտանգության աստիճանը, դիվերսիֆիկացվածությունը: Երբ խրախուսող գործիքակազմ կներդրվի վերականգնվող Էներգետիկայի աղբյուրների օգտագործման համար, որի արդյունքում շուկայում կհայտնվեն նոր

խաղացողներ: Կբարձրանա ցանկ միջուկային անվասանության աստիճանը, այդ թվում՝ ռադիոակտիվ թափոնների և աշխատած վառելիքի կառավարման և վերահսկման հարցում: Կսահմանվեն էներգաարդյունավետության և էներգախնայողության նոր չափանիշներ, այդ թվում էներգապիտակավորման և էկոնոմիկայի մասին բնագավառում:

3. Հայաստան-Իրան էներգետիկ համագործակցություն

Հայաստանի էլեկտրաէներգետիկական համակարգը գոյություն է աշխատում Իրանի Իսլամական Հանրապետության էլեկտրաէներգետիկ համակարգի հետ, ինչը զգալիորեն բարձրացնում է Հայաստանի էներգետիկ համակարգի հուսալիությունը: Եսև, երկու երկրները միացնող գազատարը հանդիսանում է այլընտրանքային ուղի բնական գազի մատակարարման համար: Այս առումով էներգետիկայում Հայաստան-Իրան հարաբերություններն ունեն ռազմավարական բնույթ և շարունակելու են մնալ այդպիսին երկարաժամկետ հեռանկարում:

Հայաստան-Իրան գազ-էլեկտրաէներգիա փոխանակման ծրագրի ժամկետների հնարավորինս երկարաձուլումը և փոխափոխված պայմաններով փոխանակման ծավալների մեծացումը հանդիսանում է այս հարաբերությունների հետագա խորացման գրավականը, որի նպատակով է իրականացվում ցանկ Հայաստան-Իրան նոր 400 կՎ լարման էլեկտրահաղորդման գծի կառուցման և Կոպկասյան էլեկտրահաղորդման ցանց ծրագրերը: Նոր ենթակառուցվածքների շահագործումը հնարավորություն կստացվի գազ-էլեկտրաէներգիա փոխանակման ծրագրի շրջանակներում էլեկտրաէներգիայի արտահանումը առավելագույնը 5.0 մլրդ կՎժ: Էլեկտրաէներգիայի արտահանումը իր առավելագույն ծավալին կհասնի մինչև 2025 թվականի ավարտը:

4. Հայաստան-Վրաստան էներգետիկ համագործակցություն

Հայաստանի էլեկտրաէներգետիկական համակարգը միացված է ցանկ Վրաստանի էլեկտրաէներգետիկական համակարգի հետ և ունի ռազմավարական նշանակություն Հայաստանի համար: Այն սակայն ենթարկվում է տարբեր տեսակի կապի բնույթի սահմանափակումների, հաշվի առնելով Հայաստանի՝ Իրանի հետ և Վրաստանի՝ Ռուսաստանի հետ սինքրոն-գոյություն աշխատելու հանգամանքը: Առկա

սահմանափակումները վերացնելու, ինչպես նաև թողունակությունն ավելացնելու նպատակով է իրականացվում Կովկասյան Էլեկտրահաղորդման ցանցի (Յայասան-Վրասան հաղորդիչ գիծ/ենթակայաններ) կառուցման ծրագիրը, որը թույլ կտա երկու երկրների՝ Էներգետիկայի բնագավառում համագործակցությանը նոր թափ հաղորդել:

Ենթակառուցվածքային վերը նշված ծրագրի իրականացմանը զուգընթաց նախատեսվում է մշակել Յայասան-Վրասան Էլեկտրաէներգիայի առևտրի սկզբունքների մասին համաձայնագիրը, որը նախադրյալներ կստեղծի երկու երկրների միջև Էլեկտրաէներգիայի կանոնավոր առևտրի իրականացման համար՝ հնարավորինս հեղուկացնելով Եվրոպական միության ղիրեկտիվների պահանջների վրա:

Վրասանի հետ հարաբերությունները կարևոր են նաև որպես բնական գազի սարանցիկ երկիր՝ բնական գազը Ռուսաստանից Յայասանին մատակարարելու առումով:

VIII. ԶԵՐՄԱՍՏԱՍԿԱՎԱՐՎՐՈՒՄ

Յայասանում կենտրոնացված ջերմամատակարարման համակարգերը սարքեր պատճառներով դադարել են գոյություն ունենալ դեռևս վաղ 2000-ականներին: Վերջին ժամանակահատվածում ավելի փոքր համակարգեր են սկսել կառուցվել առանձին կամ խումբ նորակառույց բազմաբնակարան շենքերի ջեռուցման և սառ ջրի պահանջարկն ապահովելու համար, սակայն դրանք որևէ էական կշիռ ընդհանուր պահանջարկի կառուցվածքի մեջ չունեն: Այժմ ջեռուցման և սառ ջրի արտադրությունը հիմնականում իրականացվում է անհատական ջեռուցման կաթսաների միջոցով՝ բնական գազով, որը Յայասանի գազիֆիկացման բարձր աստիճանի արդյունք է: Այս մոտեցման արդյունավետությունը որպես հեռանկարային զարգացման ուղենիշ վերագնահատման կարիք ունի: Նախ հարկ է հաշվի առնել, որ բնակչությունը պետք է պարբերաբար ներդրումներ իրականացնի անհատական ջեռուցման կաթսաների փոխարինման համար, ինչպես նաև ավելի թանկ է վճարելու սպառված բնական գազի դիմաց՝ զազամատակարարման համակարգի՝ մինչև բնակարան հասնող լրացուցիչ ենթակառուցվածքների պահպանման համար, քան եթե այդպիսի ջերմամատակարարումը լինի կենտրոնացված: Բացի այդ, բնակարաններում բնական գազ ունենալը մշտապես մարտահրավեր է հանդիսանալու մարդկանց կյանքի և գույքի անվտանգության ապահովման ճեսանկյունից:

Ջերմամատակարարման և սառ ջրի արտադրության առումով անհատական ջեռուցման կաթսաներին այլընտրանք են հանդիսանում արևային

ջրասաքացուցիչների և էներգիայի սեփական կարիքների արժադրության համար վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսներ օգտագործող անհասկանալի աշխատանքները: Այդպիսի համակարգերի տեղակայման նպատակով արդեն իսկ իրականացվում են որոշ ծրագրեր, մասնավորապես Վերականգնվող էներգետիկայի և էներգախնայողության հիմնադրամի մասնակցությամբ Հայաստանի չգազաֆիկացված համայնքներում իրականացվում է «էներգաարդյունավետ» վարկային ծրագիրը: Ծրագրի շրջանակներում 2020 թվականի հուլիսի 1-ի դրությամբ տարբեր համայնքներում արդեն իսկ տեղադրվել են թվով 3042 ջրասաքացուցիչներ:

Հայաստանի կառավարությունը նախատեսում է աստիճանաբար ընդլայնել այն ծրագրերի իրականացումը, որոնք կնպաստեն վերականգնվող էներգետիկ ռեսուրսների վրա հիմնված ջեռուցման և ռաբ ջրի արժադրության անհասկանալի համակարգերի օգտագործմանը: Ոլորտի նոր տեսլականը ձևավորելու նպատակով մինչև 2022 թվականի ավարտը կառավարությունը ձեռնամուխ կլինի «Զերմամասկարարման մասին» նոր օրենքի մշակման աշխատանքներին:

IX. ԳԱԶՎՄԱՍԿԱՎՐՎՐՈՒՄ

Բնական գազը երկրում սպառվող հիմնական վառելիքն է, առաջնային էներգիայի մոտ 60%-ը, հանածո վառելիքի սպառման մոտ 85%-ը և հանածո վառելիքի այրումից առաջացող CO2 արժանեցումների ավելի քան 83%-ը բաժին է ընկնում բնական գազին: Հանրապետության բնակավայրերի գազաֆիկացման մակարդակը 96% է, բնական գազը մեծ ծավալներով օգտագործվում է նաև հանապարհային տրանսպորտում:

Հայաստանում առկա են ինչպես բնական գազի փոխադրման, այնպես էլ բնական գազի բաշխման ցանցեր, որոնք կառավարվում են «Գազպրոմ Արմենիա» ՓԲԸ-ի կողմից: Գազպրոմ Արմենիան հանդիսանում է բնական գազի միակ մասկարարը: Հայաստանի բնական գազի փոխադրման համակարգը միացված է ինչպես Վրաստանի, այնպես էլ Իրանի գազափոխադրման համակարգերին: Բացի այդ, Հայաստանն ունի գազափախուսարան-կայան, որը բնական գազի փոխադրման համակարգի՝ երկու հարևան երկրների հետ միացված լինելուն զուգահեռ, բավական բարձրացնում է սպառողների գազամասկարարման հուսալիությունը:

Բնական գազի ոլորտում ներկայումս ներմուծվող գազի գինն որոշվում է 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ին Երևանում ստորագրված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության Կառավարության միջև «Հայնոսգազարդ» ՓԲԸ-ի բաժնետոմսերի առուվաճառքի ու հետագա գործունեության պայմանների մասին համաձայնագրով, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության Կառավարության միջև Հայաստանի Հանրապետություն բնական գազի մասկարարման գների ձևավորման կարգի մասին համաձայնագրով: Եուրյն ժամանակ, 2025 թվականին նախատեսվում է գործարկել Եվրասիական Տնտեսական Միության գազի ընդհանուր շուկան: Այդ նպատակով արդեն իսկ ընդունվել են գազի ընդհանուր շուկայի ձևավորման հայեցակարգը և դրա

իրականացման ծրագիրը: Ընդհանուր շուկայի լիարժեք գործարկման նպասակով անդամ երկրների միջև կստորագրվի միջազգային պայմանագիր:

Հայաստանի զագամասակարարման ոլորտը կարգավորող օրենսդրությունը մշակվել է դեռևս վաղ 2000-ականներին և ինչպես օրենքների, այնպես էլ ենթօրենսդրական ակտերի մակարդակում արդիականացման կարիք ունի: Այդ նպասակով Հայաստանի կառավարությունը մինչև 2022 թվականի ավարտը ձեռնամուխ կլինի «զագամասակարարման մասին» առանձին և ժամանակակից սկզբունքների վրա հիմնված նոր օրենքի մշակման աշխատանքներին, իսկ մինչև 2024 թվականի ավարտը՝ ենթօրենսդրական, այդ թվում կարգավորման դաշտի ամբողջական վերանայմանը: Եռույց ժամանակ զագափոխադրման և զագաբաշխման համակարգերի զարգացման հեռանկարի և ներդրումային առաջնահերթությունների հսակետցման նպասակով, ինչպես էլ եկտրաէներգետիկական համակարգի պարագայում, այնպես էլ զագամասակարարման համակարգի դեպքում՝ կմշակվեն զագափոխադրման և զագի բաշխման ցանցերի նվազագույն ծախսերով զարգացման ռազմավարական ծրագրեր, որոնք պարբերաբար կթարմացվեն:

X. ԷՆԵՐԳՎԽԵՎՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Էներգախնայողությունն իրավական, կազմակերպական, գիտական, արտադրական, տեխնիկական և սնտեսական նպասակային գործունեություն է՝ ուղղված էներգետիկ ռեսուրսների տեսակարար ծախսի նվազեցմանը: Անցյալ դարի վերջին ռազմավարականներում էներգախնայողության համաշխարհային առաջավոր փորձը ցույց սվեց, որ գործող տեխնոլոգիաների էներգախնայողական ներուժը կազմում է էներգակիրների ծախսի 30-ից 40%-ը, իսկ վառելիքի սնտեսումը 2-ից 3 անգամ էժան է, քան համարժեք քանակությամբ վառելիքի արդյունահանումն ու մասակարարումը սպառողներին: Այդպիսով, էներգախնայողությունը, որպես էներգիայի նոր աղբյուր, աճող պահանջարկը բավարարելու համար, ավելի շահավետ է մյուս աղբյուրներից: Միջազգային էներգետիկական գործակալության սվյալների համաձայն էներգախնայողական միջոցառումների իրագործման մեջ ծախսված յուրաքանչյուր դրամ ավելի շատ «մաքուր» էներգիա է սալիս, քան նույն էներգիան այլ աղբյուրներից ստանալու համար անհրաժեշտ գումարն է: Հարկ է ընդգծել, որ խնայված էներգիայի զգալի մասը ձեռք է բերվում սպառման ոլորտում, և այն էներգիան էկոլոգիապես մաքուր է, քանի որ ստացման պրոցեսը զերծ է արտանետումներից:

ՀՀ կառավարությունն առաջնային է համարում էներգախնայողությունը որպես երկրի էներգետիկ անվսանգության, սնտեսական մրցունակության մեծացման և շրջակա մշակայրի վրա, ինչպես նաև կլիմայի գլոբալ տաքացման բացասական ազդեցության նվազեցման միջոց: ՀՀ կառավարության կողմից վարվող քաղաքականությունն է՝ խթանել էներգախնայողությունը սնտեսության բոլոր ճյուղերում, ինչն էլ սահմանված է «էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասին» օրենքում և «էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի ազգային ծրագրում»:

2018 թվականի էներգետիկ հաշվեկշռի համաձայն, էներգիայի ներքին խոշորագույն սպառողը սնային և սնեստուբյուրների ոլորտն է, որը պատասխանատու է ընդհանուր վերջնական էներգիայի 33.1% սպառման համար: Նրան հաջորդում է սրանսպորտի ոլորտը՝ մոտ 33.1% մասնաբաժնով: Արդյունաբերությունն օգտագործել է էներգիայի միայն 15.2%-ը, ինչը զգալի քիչ է խորհրդային ժամանակահատվածի արդյունաբերության մասնաբաժնից: Առևտրային և հանրային ծառայություններն օգտագործել են մոտ 17.2%, իսկ գյուղատնտեսությունը՝ մոտ 1.5%: Եղանակային պայմաններից կախված բնակարանային ոլորտի մասնաբաժինը աստիճանաբար աճում է:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հանրային և բնակելի շենքերում էներգախնայողությանն ուղղված լրացուցիչ կապիտալ ներդրումները կարող են կազմել առավելագույնը 15%, իսկ էներգիայի սնեստուբյուր՝ մինչև 40%: Հայաստանի շուրջ 19000 բազմաբնակարան շենքերի գերակշիռ մասը կառուցվել են խորհրդային ժամանակներում՝ 35-ից 60 տարի առաջ, առանց էներգախնայողության միջոցառումների կիրառության: Էներգիայի օգտագործումը այդ շենքերում, ըստ մեկ մետր քառակուսու, մոտ 2-ից 3 անգամ բարձր է, քան զարգացած երկրներում և աստիճանաբար աճում է տարեկան 200-ից 320 կՎՏ/մ²: Համաձայն նախնական ուսումնասիրությունների բնակելի և հանրային շենքերի արդյունավետ ցերեմանակուսացման միջոցով ջեռուցման համար նախատեսված էներգասպառումը հնարավոր է կրճատել առնվազն 40%-ով: Ընթացում խնայված էներգիայի մեկ միավորի միջին արժեքը կազմում է 1-ից 4 ՎՄԵ ցեմս՝ 1 կՎՏ-ի համար, մինչդեռ Հայաստանի էներգետիկ համակարգի արտադրած էներգիայի միջին արժեքը շուրջ 5 ՎՄԵ ցեմս է: Ընթացում ցեռուցումը, հովացումը և տաք ջրի սարքավորումների օգտագործումն ամենամեծ սպառիչներն են շենքերում: Եզված սարքավորումների էներգախնայողության բարելավմանը զուգահեռ սպառողի արդյունավետ վարքագիծն այս ոլորտում կիրառելի ավելի մեծ՝ շուրջ 60% խնայողության ներուժ է:

Միջազգային ինստիտուտների գործընթացների շրջանակներում Հայաստանը միանալով «Եվրասիական սնեստուբյուրների միության մասին» պայմանագրին ԵՄԵՄ շրջանակներում ընդունել է «էներգասպառող սարքավորումների էներգաարդյունավետության պահանջների մասին» տեխնիկական կանոնակարգը: Իսկ ՀՀ-ԵՄ միջև ստորագրված Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրով Հայաստանը պարտավորվել է առաջիկա ժամանակահատվածում ՀՀ օրենսդրությանը մոտարկել էներգախնայողությունը խթանող թվով 65 կանոնակարգեր, հրահանգներ և ուղեցույցեր՝ (շենքեր և շինություններ, էներգասպառող սարքավորումներ և սրանսպորտային միջոցներ), դրանով իսկ նոր թափ հաղորդելով էներգախնայողության և էներգաարդյունավետության զարգացմանն ուղղված պետական քաղաքականությանը:

Արդեն իսկ մեկնարկվել են էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի 2021-2030 թվականների ազգային ծրագրի մշակման աշխատանքները՝ պայմանավորվելով այն սնեստուբյուր և էներգետիկ

անվսանգություն, էներգետիկ համակարգի հուսալիության աստիճանի բարձրացման, ճնշման և էներգետիկ անկայության ամրապնդման, էներգախնայողությունը և վերականգնվող էներգետիկայի զարգացումը խթանող նոր արտադրությունների ստեղծման և ծառայությունների կազմակերպման, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի, մարդու առողջության վրա սեխնածին ազդեցության նվազեցմանն առնչվող հանգամանքներով:

XI. ԹՎԱՅԻՆ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿՎ

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներն ու դրանց ստեղծած նոր հնարավորությունները շարունակաբար վերափոխում են շուկաները՝ առաջարկելով սվյալների կառավարման վրա հիմնված ամբողջովին նոր բիզնես մոդելներ ու կենսակերպ, և էներգետիկայն այդ սրանսֆորմացիայի մաս է կազմում ամբողջ աշխարհում: Կայուն և խելացի էներգետիկայն ճնշման ղիճամիկ զարգացման կարևորագույն պայմաններից մեկն է՝ ուղղված մարդկանց կյանքի բարելավմանն ու կենսամակարդակի բարձրացմանը:

Հայաստանի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտը, մրցունակ լինելով համաշխարհային շուկայում, պեսք է նաև լայն կիրառություն զսնի էներգետիկայի բնագավառի տարբեր խնդիրների լուծման համար: Այս առնչությամբ առաջինը կլինի էլեկտրատներգետիկայան մեծածախ շուկայում առևտրի իրականացումը, որ հաջորդ մի քանի տարիների ընթացքում ամբողջությամբ կիրականացվի էլեկտրոնային հարթակի միջոցով: Մեծածախ շուկայի էլեկտրոնային առևտրի հարթակին լրացնելու կզա բաշխման ցանցին միացված սպառողների էլեկտրատներգիայի հաշվառման համակարգերից սպառման ծավալների և այլ անհրաժեշտ ցուցանիշների մասին տեղեկատվությունը հեռահար եղանակով փոխանցելու և կառավարելու միասնական տեղեկատվական համակարգը, որը կխթանի էլեկտրատներգիայի մանրածախ շուկայի ազատականացման գործընթացը: Նույն ժամանակ էլեկտրատներգետիկայան համակարգում կներդրվի SCADA կառավարման ծրագիրը, հնարավորությունը ընճեռելով համակարգի օպերատորին ոչ միայն հավաքագրել անհրաժեշտ տվյալներ, այլ նաև իրականացնել համակարգային նշանակության սարքավորումների հեռահար ավտոմատ կառավարում:

Այս համատեքստում առաջ կզան նաև կիրեռանվսանգության ապահովման նոր մարտահրավերներ, և էներգետիկայի բնագավառի բնականոն թվային փոխակերպումն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է դիտարկել տեղեկատվական անվսանգության գործնական իրականացման հիմնական միջազգային ստանդարտների ներդրումը, որոնցից առաջնահերթ են ISO/IEC 27000-ը Security Management Systems (ISMS) standards և NIST SP 800-53 Security and Privacy Controls for Information Systems and Organizations ստանդարտների ներդրումը: Դրանք ներառում են կազմակերպչական և տեխնիկական պահանջների նկարագրությունը՝ տեղեկատվական անվսանգության ապահովման և ամբողջական կառավարման համակարգի մշակման համար:

Հայաստանի կառավարությունը հետևանք է լինելու նման գործիքների շարունակական ներդրման հարցում, այնպես որ հնարավորինս սեղմ ժամկետում էներգետիկայի բնագավառում գործընթացները լինեն ամբողջովին թվային կառավարվող, ինչպես արևադրության, այնպես էլ սպառման հասվածում՝ խելացի սպառման համակարգեր հայեցակարգի կիրառման միջոցով:

XII. ԳԻՏԵԼԻԹՎՅԱԿ ԷՆԵՐԳԵՏԻԿՎ

Հետազոտությունները և ինովացիաները ֆունդամենտալ նշանակություն ունեն էներգետիկայի բնագավառի զարգացման հարցում: Հայաստանի կառավարությունը շարունակական ծրագրեր է իրականացնելու գիտելիքահենք էներգետիկա ունենալու համար, աջակցելով նոր կրթական ծրագրերի, նոր հետազոտությունների և նորարարությունների իրականացմանը:

Մյս առումով մեծ դեր ունի Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարան հիմնադրամն՝ իր կազմում գործող էներգետիկայի էլեկտրատեխնիկայի ինստիտուտով, որպես էներգետիկայի բնագավառին անհրաժեշտ երիտասարդ մասնագետների պատրաստման հիմնական բարձրագույն ուսումնական հաստատություն: Մյս համալսարանն է ապահովում էներգետիկայի բնագավառի հիմնական աշխատանքի պահանջարկը և վերջինիս կապի խորացումը ոլորտի ընկերությունների հետ էական նշանակություն կունենա ավելի որակյալ կադրեր ապահովելու հարցում:

Էներգետիկայի բնագավառի կադրերի հետագա վերապատրաստման հարցում մեծ դերակատարում պետք է ստանձնի էներգետիկայի գիտահետազոտական ինստիտուտը (ԷԳՀԻ): Վերջինս իր 70-ամյա գործունեության ընթացքում օժանդակել է Հայաստանի Հանրապետության էներգահամակարգում առկա բարեփոխումների իրականացման բազմաթիվ ծրագրերի՝ ուղղված երկրի էներգետիկ անկախության և անվտանգության բարձրացմանը, զարգացման ծրագրերի և ռազմավարությունների մշակմանը, վերականգնվող աղբյուրների ներդրման հետազոտական աշխատանքների իրականացմանը, ինչպես նաև սարքեր հարցերի գիտատեխնիկական ուղեկցմանը: ԷԳՀԻ-ն նաև անհրաժեշտ փորձառություն ունի նվազագույն ծախսերով էլեկտրաէներգիայի արևադրության և հաղորդման ցանցերի զարգացման ծրագրերի մշակման գործում և զինված է այդպիսի աշխատանքների իրականացման համար անհրաժեշտ միջազգային կիրառում ունեցող ծրագրային ապահովման գործիքներով: Մյս համաստեքսում էական է ԷԳՀԻ հետագա զարգացումն որպես Հայաստանի էներգետիկայի բնագավառում համաշխարհային առաջավոր փորձի կիրառման գիտական հանգույցի, որը ծառայություններ կմատուցի ոչ միայն Հայաստանում, այլ նաև Հայաստանից դուրս:

«Ատոմային էլեկտրակայանների շահագործման հայկական գիտահետազոտական ինստիտուտ» ՓԲԸ-ն («Հայատոմ» ՓԲԸ) Հայաստանի գիտելիքահենք է ատոմային էներգետիկայի բնագավառում: «Հայատոմ» ՓԲԸ-ն հիմնադրվել է 1973թ. ՅՄԷԿ կառուցման ընթացքում: Վերջինս Հայաստանում ատոմային

Էլեկտրակայանին գիտատեխնիկական աջակցություն ցուցաբերող միակ կազմակերպությունն է, որը գործունեություն է իրականացնում ՀԱԷԿ-ի անվանագության և հուսալիության մակարդակի բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների մշակման ու իրականացման, անձնակազմի վերապատրաստման, տեխնիկական փաստաթղթերի մշակման, ինչպես նաև անհրաժեշտ սարքերի, սարքավորումների և համակարգերի նախագծման, պատրաստման ու ներդրմանն ուղղությամբ: «Հայասոմ» ՓԲԸ-ն ևս ունի միջազգային հայտնի գործընկերների լայն շրջանակ և ճանաչում:

Միջուկային անվանագության կարգավորման ոլորտում հետազոտական կազմակերպություն է «Միջուկային և ռադիացիոն անվանագության գիտատեխնիկական կենտրոն» ՓԲԸ-ն (ՍՈՍԳՏԿ): ՍՈՍԳՏԿ-ն հանդիսանում է ՀՀ Միջուկային անվանագության կարգավորման կոմիտեին գիտատեխնիկական աջակցություն սրամադրող լիցենզավորված կազմակերպություն: Այն մասնագիտացած է միջուկային, ճառագայթային անվանագության վերլուծության և միջուկային տեղակայանքների անվանագության գնահատման, անկախ փորձաքննության անցկացման, միջուկային տեղակայանքների ռիսկի գնահատման, միջուկային և ռադիացիոն անվանագության բնագավառի օրենսդրության՝ օրենքների, կանոնակարգերի և ուղեցույցների մշակման, վթարային իրավիճակներին արձագանքելու վերաբերյալ ընթացակարգերի և վթարային վարժանքների սցենարների մշակման, ճառագայթային անվանագության և պաշտպանության գնահատման, ռադիոմետրիկ և դոզիմետրիկ չափումների, ասոմային էներգիայի անվանագության բնագավառում կիրառվող ծրագրային միջոցների մշակման, ասոմային էներգիայի բնագավառում կադրերի պատրաստման ոլորտներում:

ՀՀ կառավարությունը շարունակելու է աջակցել գիտական այս հաստատությունների հետագա զարգացմանը դիտարկելով նաև դրանցից որոշները մեկ միասնական կառույցի ներքո համախմբելու հնարավորությունը, վերջիններիս՝ ոլորտում գործունեություն իրականացնող ընկերությունների հետ ուղղակի կապն ամրապնդելու, միջազգային համագործակցությունն ընդլայնելու և ժամանակակից գիտական լուծումներով հագեցած էներգետիկայի բնագավառ ունենալու նպատակով: Այս համատեղությամբ, կլիմայի փոփոխության, էներգետիկայի և էներգախնայողության ծրագրերի իրականացման ադյունավետության բարձրացման, ինչպես նաև կառավարման ծախսերի նվազեցման նպատակով նախատեսվում է ձևավորել կլիմայի փոփոխության, էներգետիկայի և էներգախնայողության ծրագրերի իրականացման միասնական կառույց:

XIII. ՊԵՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը էապես բարելավելու է պետական էներգետիկ ընկերությունների կառավարումը ներդնելով միջազգային սանդարտներին համապատասխան նոր գործիքակազմ: Այժմ էներգետիկայի բնագավառում գործունեություն են ծավալում

ամբողջությամբ պեսական մասնակցությամբ թվով հինգ ընկերություններ, այդ թվում.

- «Հայկական ասոմալին էլեկտրակայան» ՓԲԸ՝ էլեկտրական էներգիայի արտադրություն,
- «Երևանի ԶԷԿ» ՓԲԸ՝ էլեկտրաէներգիայի արտադրություն,
- «Բարձրավոլտ էլեկտրական ցանցեր» ՓԲԸ՝ էլեկտրական էներգիայի հաղորդման ծառայությունների մատուցում,
- «Էլեկտրաէներգետիկական համակարգի օպերատոր» ՓԲԸ՝ էլեկտրաէներգետիկական համակարգին կարգավարական ծառայությունների մատուցում,
- «Հաշվարկային կենտրոն» ՓԲԸ՝ էլեկտրաէներգետիկական համակարգին շուկայի օպերատորի ծառայությունների մատուցում:

Վերը նշված հինգ պեսական ընկերությունների կառավարման արդյունավետության բարձրացման նպատակով առաջիկա չորս տարիների ընթացքում ընկերությունների գործունեությունը կհամապատասխանեցվի միջազգային ստանդարտների պահանջներին: Եռայն ժամանակ, ընկերությունների գործունեության արդյունավետության բարձրացման նպատակով անհրաժեշտություն է վերջիններիս սակագնային կարգավորման գործիքակազմի փոփոխությունը՝ տարեկան սակագնային կարգավորումից անցնելով բազմամյա ցիկլի, ներդնելով նաև խթանիչ կարգավորման միջոցներ: Եման մոտեցում արդեն իսկ կիրառվում է ոլորտի մասնավոր ընկերությունների դեպքում և հնարավորություն է ընձեռում ընկերություններին իրենց գործունեության արդյունավետության բարձրացման արդյունքում բարելավել ինչպես մատուցվող ծառայությունների որակը, այնպես էլ շահութաբերության մակարդակը: Բացի այդ վերանայման կարիք ունեն սակագնային կարգավորման նպատակով պեսական ընկերությունների համար Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի կողմից սահմանված շահույթի նորման, թանի որ դրա ներկայիս մակարդակի պարագայում ի թիվս այլ սահմանափակումների հնարավոր չէ մասնավոր ներդրումների ներգրավումը և Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը այդ ներդրումների իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցները ներգրավում է պեսական երաշխիք տրամադրելու միջոցով: Վերը նշվածի համատեքստում 2020-2024թթ. ընթացքում կիրականացվեն հետևյալ աշխատանքները.

- պեսական մասնակցությամբ ընկերությունների էլեկտրաէներգիայի սակագների հաշվարկի համար կիրառվող շահույթի նորմի վերանայում՝ առանց պեսական երաշխավորության առկայից կապիտալի ներգրավման նպատակով,
- պեսական մասնակցությամբ ընկերությունների շահագործման և պահպանման ծախսերի ֆիքսում և դրա տարեկան վերանայման մոտեցումների հաստատում առաջիկա 10 տարիների համար,

- այնպիսի միջազգային ստանդարտների ներդրում, ինչպիսիք են՝ ISO 9001: 2015 Quality Management, ISO 37001: Anti-Bribery Management Systems, ISO 50001: 2018 Energy Management Systems, ISO 14001: 2015 Environmental Management Systems և ISO 31000: Risk Management:

ՄՄՓՈՓՈՒՄ

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներն ու դրանց ստեղծած նոր հնարավորությունները շարունակաբար վերափոխում են շուկաները՝ առաջարկելով սվյալների կառավարման վրա հենված ամբողջովին նոր բիզնես մոդելներ ու կենսակերպ, և էներգետիկայի աշխարհում սրանսֆորմացիայի մաս է կազմում ամբողջ աշխարհում: Կայուն և խելացի էներգետիկայի սնտեսության դիմամիկ զարգացման կարևորագույն պայմաններից մեկն է՝ ուղղված մարդկանց կյանքի բարելավմանը և կենսամակարդակի բարձրացմանը:

Մյսախոսով մինչև 2040 թվականը Հայաստանի էներգետիկ համակարգը կունենա հետևյալ նկարագիրը՝

- Ինքնաբավ և արտահանմանն ուղղված բարձր հուսալիությամբ և ժամանակակից տեխնոլոգիական հագեցվածությամբ, արդիական ենթակառուցվածքներով, տարեկան շուրջ 12 մլրդ կՎՏժ արտադրության ծավալով էլեկտրաէներգետիկայի համակարգ,
- Տարածաշրջանային էլեկտրաէներգետիկական հանգույց, հարևան երկրների էներգամակարդերը և Եվրասիական սնտեսական միության ընդհանուր էլեկտրաէներգետիկական շուկան կապող խոշոր հանգույց,
- Էլեկտրաէներգետիկական ազատականացված շուկա հիմնված միջազգային լավագույն մոդելների վրա,
- Վերականգնվող էներգետիկ պաշարների սնտեսապես արդյունավետ և ողջամիտ օգտագործում՝ բնապահպանական բոլոր չափանիշներին համապատասխան: Էներգետիկ հաշվեկշռում վերականգնվող էներգիայի մասնաբաժնի հնարավոր առավելագույն անի ապահովում, 2030 թվականին առնվազն 15% արևային էներգիայի մասնաբաժնով,
- Էներգախնայողության և էներգաարդյունավետության միջոցառումների լայնածավալ իրականացում, էներգախնայողության և էներգաարդյունավետ տեխնոլոգիաների ներդրում կանաչ և զիստելիքահենք սնտեսության անցման գործում:
- Ատոմային էներգիայի խաղաղ նպատակներով զարգացում, մասնավորապես Հայաստանում նոր միջուկային էներգաբլոկի կառուցում,
- Սպառողներին հուսալի և անխափան, որակյալ էներգամատակարարում ու էներգահամակարգի բնականոն գործունեությունն ապահովող հավասարակշռված և կանխատեսելի սակագներ,
- Վառելիքաէներգետիկ առաջնային պաշարների՝ մասնավորապես բնական գազի Հայաստան մատակարարման ուղիների և ձևերի բազմազանացում, երաշխավորելով գազի առնվազն երկու տեխնոլոգիական մուտք երկիր:

Սույն ռազմավարությունը, հաշվի առնելով Ծրագրի ժամանակացույցով նախատեսված միջոցառումները, կլրամշակվի և մինչև 2024 թվականի հունիսի 1-ը կներկայացվի վերջինիս վերանայված տարբերակը՝ 2025-2050 թվականների համար: Այն կներառի նաև ռազմավարության՝ կարգավորման, սոցիալական և բնապահպանական ազդեցության գնահատականները, ինչպես նաև կներկայացնի թիրախային նոր ցուցանիշներ էներգախնայողության և վերականգնվող էներգետիկայի մասով: Նույն ժամանակ, յուրաքանչյուր երեք տարին մեկ անգամ պարբերականությամբ կիրականացվեն ռազմավարության կատարողականի և ազդեցության գնահատականներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ

Է. ԱՂԱԶԱՆՅԱՆ